

Program Geliştirme Modellerinin Araştırmalarda Kullanım Durumlarının İncelenmesi

Menderes Ünal¹

Özet

Programların eksiklerini belirleme, değişim ve gelişmelere açık olması ve bu düzenlemelerin de eğitimi niteliğini artırmasına yardımcı olacağından program geliştirme çalışmalarına olan ihtiyaç doğmuştur. Bu çalışmada program geliştirme çabalarının koordine edilmesine rehberlik eden belli başlı program geliştirme modellerinin araştırmalarda kullanım durumlarına göre incelenmesine yer verilmiştir. Çalışmada, bilimsel araştırma desenlerinden nitel araştırma deseni, veri toplama tekniği olarak nitel veri toplama araçlarından doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırmanın verileri alan yazında yaygın olarak kullanılan 19 program geliştirme modelinin özellikleri ve program geliştirme sürecinin ilkeleri dikkate alınarak oluşturulmuş kontrol listesi aracılığı ile toplanmıştır. Program geliştirme modellerinin yaygın olma durumlarını incelemek amacıyla alan yazında “*program geliştirme*” ve “*program geliştirme modelleri*” anahtar kelimeleri ile Ulusal Tez Merkezi’nde yer alan 1982-2021 yılları arasında gerçekleştirilen 19 yüksek lisans ve 12 doktora tez çalışmaları araştırma kapsamına alınmıştır.

1. Giriş

Yaşadığımız çağın teknoloji ve bilimle iç içe olması insanları düşünmeye, araştırmaya ve araştırdıklarını sorgulamaya yöneltmektedir. İnsanların araştırmasına, sorgulamasına ve nitelikli olarak düşünmesine yardımcı olabilecek unsurlardan biri de eğitimidir. Davranışların değişiminde temel etken yaygın ve örgün eğitim kurumlarında kullanılan eğitim programlardır. Eğitim programında yetiştirilecek bireylerin kazanması beklenen davranışlar, bu davranışların kazanılmasında kullanılacak konular ile öğretim etkinlikleri ve davranışların kazanılıp kazanılmadığını belirleyecek

1 Prof.Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, menderesunal@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9439-3308

olan değerlendirme etkinlikleri ayrıntılı olarak yer almaktadır. Programda yer alan öğelerin bireylere istenilen davranışların kazandırılmasında sürekli değişime, yenilenmeye açık olduğundan dinamik bir özelliğe sahip olduğu ifade edilebilir.

Eğitimin niteliği ülkede uygulanan eğitim programlarının çağın getirdiği yeniliklere ayak uydurması ile yakından ilgilidir. Eğitim, bireylerin kendi yaşantılarıyla, kasıtlı kültürlenme ve davranış değiştirme sürecidir (Demirel, 2013; Ertürk, 2013). Eğitim programının amaç, içerik, eğitim durumları ve değerlendirme öğelerini oluşturmaktadır (Çeliker, 2015). Bu bağlamda programın amaç, içerik, öğrenme – öğretme süreci ve değerlendirme öğelerinin arasındaki dinamik ilişkilerinin bütünü program geliştirme olarak nitelendirilmektedir (Erişen, 1998). Program geliştirme, programın kapsadığı amaçların sağlıklı ve aktif bir şekilde belirlenmesi ve bu amaçların gerçekleşmesi için yararlanılan ilkeleri, teorileri ve uygulamaları operasyonel anlamda ele alan çalışmalar olarak da tanımlanabilir (Varış, 1994). Aşağıdaki bölümlerde alan yazında sıklıkla karşılaşılan program geliştirme modelleri özet olarak verilmiş ve hazırlanan kontrol listesi yardımı ile karşılaştırmalı incelemeler yapılmıştır.

1.1 Program Geliştirme Modelleri

Model, eğitim felsefeleri ve program geliştirme yaklaşımlarından hareketle eğitim programı geliştirme sürecinde sunulan önermelerdir (Erişen, 1998). Program geliştirmenin planlanması ve yürütülmesinde çeşitli modeller geliştirilmiştir. Geliştirilen modeller tek tek ele alınarak incelenmiştir.

1. Tyler Modeli
2. Taba Modeli
3. Taba – Tyler Modeli
4. Saylor, Alexander ve Levis Modeli
5. Hunkis Modeli
6. Miller ve Seller Modeli
7. Wheeler Modeli
8. Tanner ve Tanner Modeli
9. Kerr Modeli
10. Davies Modeli
11. Yeterliğe Dayalı Program Geliştirme Modeli

12. Mesleki ve Teknik Eğitimde Program Geliştirme Modeli I
13. Mesleki ve Teknik Eğitimde Program Geliştirme Modeli II
14. Ertürk'ün Program Geliştirme Modeli
15. Varış'ın Program Geliştirme Modeli
16. Demirel' in Eğitimde Program Geliştirme Modeli
17. MEB Program Geliştirme Modeli
18. MEB Yeni Program Geliştirme Modeli
19. SUBSKY Eğitim Programı Tasarım Modeli

1.1.1 Tyler Modeli

1949 yılında Tyler tarafından geliştirilen bu model günümüzde en çok kullanılan program geliştirme modellerinin başında gelmektedir. Modele göre program geliştirmede cevaplanması gereken dört soru bulunmaktadır.

1. Okulun gerçekleştirmek istediği eğitimsel amaçlar nelerdir?
2. Amaçları gerçekleştirebilmek için bireylere hangi eğitim tecrübeleri kazandırılmalıdır?
3. Eğitim tecrübeleri etkili olarak nasıl düzenlenmelidir?
4. Ulaşılmak istenen amaçlar ne ölçüde gerçekleştirilmiştir?

Tyler Modelinde programın amaçlar boyutunu birey, toplum ve konu alanı oluşturmaktadır. Bu bağlamda belirlenen amaçlar eğitim felsefesi süzgecinden geçirilerek öğretim amaçlarının oluşturulmasına yardımcı olur. Amaçlardan belirlenmesinden sonra bu amaçların gerçekleştirilmesi için gerekli olan öğrenme yaşantıları düzenlenmelidir. Öğrenme yaşantıları, öğrenci ve etkilendiği çevresel şartlar olarak ele alınır. Modelin son aşamasını değerlendirme basamağı oluşturmaktadır. Değerlendirme basamağında, belirlenen amaçların gerçekleşen sonuçlarla karşılaştırılarak amaçlara ne ölçüde ulaşıldığı tespit edilmeye çalışılır (Erişen, 1998).

1.1.2 Taba Modeli

Hilda Taba tarafından geliştirilen bu modelde program geliştirme çalışmalarına herkesin katılması gerektiğini, özellikle programın uygulayıcılarının bu süreçte aktif olması gerektiğini vurgulanmaktadır (Oliva 1998). Programın ilk aşamasında ihtiyaçlar tespit edilmektedir. İhtiyaçların tespit edilmesinde öğretmenler yani programın tasarlayıcıları ön plandadır. İhtiyaçların tespitinden sonra amaçlar, okulun amaçları ve öğrencilere

kazandırılması gereken davranışların belirlenmesine doğru sistematik yaklaşım izlenir. Amaçların belirlenmesinin ardından içeriğin seçilmesi aşaması gelmektedir. Tabu bu basamakta amaçlar ve içeriğin belirlenen içerik ile geçerli kalmaması gerektiğini belirtmiştir. İçeriğin düzenlenmesinde öğrencilerin akademik başarıları, olgunluk düzeyleri ve ilgilerine dikkat edilmelidir. İçerik öğrencilere göre düzenlendikten sonra öğrencilerin içerik ile etkileşim halinde bulunması gerekir. Ardından içeriğe uygun öğrenme etkinlikleri ve bunların düzenlendiği aşama ortaya çıkar. Modelin son aşamasında amaçların ne ölçüde gerçekleştiğinin belirlenmesi amacıyla hem öğretmenler hem de öğrenciler için dikkate alınması gereken değerlendirme süreci bulunur (Oliva, 1988).

1.1.3 Taba- Tyler Modeli

Modelde Taba ve Tyler modellerinin ortak tarafları ele alınmıştır. Model zamanla uzmanlar tarafından geliştirilerek ilk basamakta amaçların olması ve amaçların davranışa dönüştürülmesi gerektiği belirtilmiştir. Modelin ikinci boyutunda içeriğin önemli olduğu, programın uygulanması yani öğrenme-öğretme sürecinin merkezinde öğrencinin olması gerektiği ve programın son basamağının değerlendirme olduğu belirtilmiştir (Demirel, 2013). Değerlendirme çalışmasının programın girişinde, sürecinde ve sonunda yapılması gerektiği de ayrıca ifade edilmiştir.

1.1.4 Saylor, Alexander & Lewis Modeli

Sistematik yaklaşım benimsenen bu modelin ilk basamağında genel ve özel amaçların belirlenme söz konusudur. Genel amaçların belirlenmesinde bireysel gelişime, insan ilişkilerine, öğrenme becerilerine ve uzmanlaşmaya dikkat edilmektedir (Saylor, 1981). Programda yer alan amaçlar; toplumun beklentilerine, bölgesel taleplere, araştırma bulgularına ve program uzmanlarının felsefi görüşlerine dayalı olarak belirlenir. Modelde ikinci basamak, içeriğin düzenlenmesi ve içeriğe uygun öğrenme yaşantılarının seçilmesidir. Öğrenme yaşantılarının seçiminde alanlar ve felsefi görüşler yine dikkate alınmaktadır. Sonraki basamakta, öğretim planı hazırlanır ve uygulanır. Programın uygulayıcıları bu basamakta öğrenciler ve içeriğe uygun yöntem ve materyalleri seçerler. Modelin son basamağında öğretmenler ve program tasarımcıları program hakkında uygun değerlendirme teknikleri ile öğretimin niteliği ve öğrencilerin kazandıkları davranışları değerlendirirler (Saylor, 1981).

1.1.5 Hunkins Modeli

Hunkins modelinde diğer modellerden farklı olarak kavramsallaştırma, yasallaştırma süreçleri ve dönüt-düzeltilme basamaklarına yer verilmesi önemli bir özellik olarak görülmektedir. Modelin ilk aşaması olan kavramsallaştırma ve yasallaştırmada felsefi sorular sorulup ve cevaplandırılarak programın tasarımında hassas tercihlerin yapılması gerektiği belirtilmiştir (Ornstein ve Hunkins, 1988).

Modelde, dönüt ve düzeltme aşamalarının olması, modelin işleyişi hakkında sürekli karar verilmesini ve düzeltme yapılmasına yardımcı olmaktadır. Örneğin; program tasarımcıları, içerik seçiminde öğrencilere uygun olmayan bir içeriğin var olduğunu gördüklerinde bir önceki basamağa yani eğitim programı tanısına tekrar dönerler ve gerekli düzeltmeleri yaparlar. Dönüt ve düzeltmelerin yer alması program geliştirme sürecinin doğrusal değil, dairesel bir süreç olduğunu gösterir. Programın sürdürülmesi programın yamalı bir bohça halini almasına engel olmaktadır (Ornstein ve Hunkins, 1988).

1.1.6 Miller ve Seller Modeli

Miller ve Seller eğitim programlarının, öğrencilere; toplumun gerçeklerinin, becerilerin ve değerlerin kazandırılmasında, kültürün devam ettirilmesinde, bireysel ve toplumsal değişimde önemli bir rol oynadığını belirtmiştir. Modelde, felsefi ve psikolojik görüşlerle, öğrenme teorileri ve toplumun düşüncelerine bağlı olarak amaçlar ve hedef davranışlar belirlenir; öğrenme yaşantıları ve öğretim stratejileri saptanır. Modelde içerik boyutuna yer verilmemiş olması ilginç görülmektedir. Amaçlardan yaşantılar ve öğretim yöntemlerine geçilmiştir. Öğretim yöntemleri öğretmen davranışı ve etkinliği ile ilgilidir. Program öğretmenlerce uygulandıktan sonra, etkili olup olmadığı değerlendirme ile kararlaştırılır (Ornstein ve Hunkins, 1988).

1.1.7 Wheeler Modeli

Wheeler modelde, Tyler'ın program geliştirmedeki orijinal düşüncelerini dairesel bir sürece yerleştirmiştir. Wheeler'in modelindeki ilk adım uzak, genel ve özel amaçların belirlenmesi oluşturur. Bu amaçların belirlenmesi, her bir ders için hedef davranışların belirlenmesini sağlar. Tyler ve Wheeler'ın modelleri birbirine oldukça benzer görülmektedir (Urebu, 1991).

1.1.8 Tanner ve Tanner Modeli

Tanner ve Tanner da Tyler'ın öne sürdüğü program öğelerini benimsemiş, fakat öğeler arasındaki ilişkilerin doğrusal değil karşılıklı olduğunu ve merkezde

felsefenin yer alması gerektiği görüşünü savunmuştur. Amaçlar, başlangıç noktası olmasına karşın program süreci içinde diğer öğelerden etkilenecek şekilde şekillenebilmekte ve aynı etki diğer öğeler içinde geçerli olmaktadır. Ayrıca kişilerin eğitim görüşü-felsefesi, amaçları olduğu kadar konuların seçimini ve özellikle de öğretim yöntemini etkilemektedir (Külahçı, 1995).

1.1.9 Kerr Modeli

Kerr'in modeli program geliştirmeyi dört temel basamakta ele almıştır. Bunlar amaçlar, bilgi, değerlendirme ve okuldaki öğrenme yaşantılarıdır. Kerr, program geliştirmede her bir basamağın diğer basamakları etkilediğini ifade etmektedir (Urevbu, 1991). Modelde, Tyler modelinde olduğu gibi program geliştirmede amaçların kaynağının öğrenci, toplum ve konu alanı olduğunu belirtmiştir. Amaçların belirlenmesinde öğrencilerin gelişim özellikleri, ilgi ve ihtiyaçları; toplumun mevcut durumu ve öğrencilerin karşılaşacağı toplumsal problemler ve konu alanının özellikleri dikkate alınmaktadır (Hooper, 1973).

Kerr'in modelinde ikinci basamak bilginin oluşturmasıdır. Kerr' e göre bu safhada eğitim programı içerisinde yer alan bilginin öğeleri güncelleştirilmelidir. Böylece araştırmalar ile uygulamalar arasındaki boşluk giderilmelidir. Bilginin oluşturulmasında disiplinlerle ilgili kavramlar ve ilkeler seçilmeli ve düzenlenmelidir. Modelin üçüncü safhasında değerlendirme yer almakta ve son safhayı da okuldaki öğrenme yaşantıları oluşturmaktadır (Urevbu, 1991).

1.1.10 Davies Modeli

Davies tarafından geliştirilen program geliştirme modeli iş ve görev analizine bağlıdır. İş ve görev analizi mesleki ve teknik eğitimde programların geliştirilebilmesi için işin öğretilebilecek temel öğretim elemanlarına ayrıştırılması anlamına gelmektedir. Eğitim amaçları, sisteme alınacak öğrencilerin nitelikleri, izlenecek öğretim stratejisi, öğretim organizasyonu ve diğer sistem unsurları iş ve görev analizine bağlıdır (Sezgin, 1994). İş ve görevin analiz edilmesi ile gerekli olan bilgi, beceri ve alışkanlıklar belirlenir ve bunlar mevcut öğrencilerle karşılaştırılarak öğrencilerin eğitim ihtiyaçları tespit edilir. Tespit edilen eğitim ihtiyaçları amaçların belirlenmesinde ana unsuru oluşturmaktadır. Amaçlara uygun olarak tespit edilen içerik düzenlenerek, uygun öğretim stratejileri seçilir ve öğrenciler teşvik edilir. Oluşturulan sistem ön denemeden geçirilerek değerlendirildikten sonra sistemdeki gerekli düzenlemeler yapılır ve uygulanır. Bu safhadan sonra sonuç değerlendirme ile yeniden düzenlemeler yapılır (Erişen, 1998).

1.1.11 Yeterliğe Dayalı Program Geliştirme Modeli

Yeterliğe dayalı olarak geliştirilen program geliştirme sisteminin temel öğelerini girdi, süreç, çıktı ve geri besleme oluşturmaktadır. Geliştirilen model beş basamaktan oluşmaktadır. Bunlar; analiz, tasarım, geliştirme, uygulama ve değerlendirmedir. Modelde her bir basamağın işlemesi bir önceki basamağın başarısına bağlıdır. Model, öğrenci ve iş hayatının ihtiyaçlarının belirlenmesi ile başlar ve öğrenci başarısının kontrolü ile sona erer. Başlangıç aşamasında ihtiyaçların gerçekçi biçimde tespit edilmesi modelin etkinliği yönünden büyük önem taşımaktadır. Geribildirim ise modelin bütün safhalarının gözden geçirilmesi ve gerekli düzenlemelerin yapılarak istenilen sonuçlar alınıncaya kadar sürdürülmesi bakımından önemli bir unsuru oluşturmaktadır (Erişen,1998).

1.1.12 Mesleki ve Teknik Eğitimde Program Geliştirme Modeli I

Mesleki ve Teknik Eğitimde Program Geliştirme Modelinde sürecin başlangıç noktası iş tanımıdır. İş tanımlarında programı başarı ile bitiren öğrencinin yapacağı iş veya görevin ne olduğu açıkça belirlenir. Sezgin'e (1994) göre bu modelde iş veya görev analizleri meslekî ve teknik eğitim program geliştirme sürecinin en önemli basamaklarından biridir. İşin öğretim amacı ile sistematik analizi, işin etkinlikle yapılabilmesi işin gerekli bilme, yapma ve iş alışkanlıklarıyla ilgili temel öğretim elemanlarını göstermesi bakımından önemlidir. Analizler programın içeriğinin belirlenmesinde en güvenilir yaklaşımdır. Programın amaçları, içerik, eğitim araç ve gereçleri, öğretim süresi, öğretim ortamı, ulaşılabilecek standartlar iş analizlerine dayalı olarak geliştirilir.

İş analizlerine dayalı olarak geliştirilen öğretim, iş hayatında çeşitli sebeplerle meydana gelen değişimlere göre zaman zaman kontrol edilerek düzeltilmelidir. Kontrol işleminde yazılı kaynaklar, uzmanların değerlendirmesi ve iş analizlerinin alanda test edilmesi esas alınmalıdır. İş analizi sonuçları, toplumun ve bireylerin ihtiyaçları ile sınırlayıcı unsurlar (süre, programın ilişkili olduğu üst sistemin amaçları, izlenen eğitim politikası vb.) dikkate alınarak programın amaçları tespit edilmektedir. Program tasarımı sırasında verilen kararların, yapılan düzeltmelerin, kullanılan yöntemlerin, kazandırılan tecrübelerin isabetlilik derecesi hakkında karar vermek değerlendirme işlemine bağlıdır. Bu nedenle program uygulamaya geçirilmeden önce değerlendirme planının hazırlanması program geliştirme sürecinin başlıca aşamalarından biridir. Öğrencilere istenilen davranışların sistematik olarak kazandırabilmesi öğretimin içeriğinin düzenlenmesine bağlıdır.

Modelde içeriğin düzenlenmesinde ünite yaklaşımı esas alınmıştır. Üniteler esas alınarak yapılan düzenleme, öğretim süreci içerisinde öğretmenin ve öğrencinin rollerini, uygulanacak yöntemleri, kullanılacak araç ve malzemeleri, yapılacak proje, iş, deney ve ödevleri, değerlendirme durumunu, yararlanılacak kitap, iş, işlem ve deney yapıklarını gösterir. Tespit edilen amaçları gerçekleştirmek üzere geliştirilen öğretme-öğrenme sisteminin denenerak geliştirilmesi gerekir. Son aşamada, belirli amaçları gerçekleştirmek üzere tasarlanmış ve denenmiş sistemin genel bir değerlendirmesi yapılır (Erişen, 1998).

1.1.13 Mesleki ve Teknik Eğitimde Program Geliştirme Modeli II

Mesleki ve teknik eğitim programlarının geliştirilmesinde kullanılmak amacıyla hazırlanan bu model 1994 yılında Mahiroğlu tarafından geliştirilmiştir. Model, iş hayatının eğitim programının başarısı ile ilgili görüşlerine yer vermesi ve mezunların izlenmesini öngörmesiyle farklılık göstermektedir.

Mesleki ve teknik eğitimde program geliştirmeden amaç, endüstrinin ihtiyacını nicelik ve nitelik yönleriyle belirleyerek bu ihtiyaca cevap verebilecek bir eğitim programının amaçlarını, bu amaçlara ulaşabilmek için eğitim durumunu belirleme, eğitim durumunda belirlenen şartlarda eğitimi yapma ve amaçta belirlenen davranışlara ne ölçüde ulaşıldığını veya ulaşılmadığını belirlemedir. Eğer amaçta belirlenen davranışlar istenilen düzeyde kazanılmamış ise eğitim amaçlarının belirlenmesine kadar geri gidilir ve hata kaynağı sistemli bir şekilde araştırılır. Gerekli düzeltmeler yapılarak öğrenci istenilen davranışları kazanıncaya kadar bu faaliyet sürdürülür. İş hayatına atılan mezunlar mezuniyetten hemen sonra, bir yıl sonra ve üç yıl sonra izlenir. Öğrencilerden ve onları istihdam eden işverenlerden alınan tepkilere göre programın endüstrinin ihtiyacına ne ölçüde uygun bir işgücü yetiştirdiğine karar verilir. Programda bu yeni bulgular ve endüstrinin yeni ihtiyaçları dikkate alınarak gözden geçirilir ve süreç bu şekilde devam eder (Mahiroğlu, 1994).

1.1.14 Ertürk Program Geliştirme Modeli

Ertürk (2013) yetişek geliştirme ile uğraşacak eğitimcilerin program geliştirmeye başlamadan önce şu soruların cevaplandırılması gerektiğini belirtmiştir:

1. Eğitim hedefleri neler olmalı?
2. Kendilerinde bu davranışların gelişmesi için öğrenciler hangi yaşantıları geçirmeli?

3. Bu durumlar nasıl örgütlenirse istendik öğrenci davranışlarını geliştirme bakımından en verimli olur?
4. İstendik davranışların isabetlilik durumlarında (istendik davranışları geliştirme yönünden) etkililik derecesi nedir?
5. Mevcut yetişekte ne gibi değişiklikler gereklidir?
6. Soruların sorulmasının ardından program geliştirmede üç aşama oluşur. Bunlar: hedef- öğrenme yaşantıları (eğitim durumları) ve değerlendirilmedir.

Ertürk Modelinde program geliştirmenin en önemli ve ilk basamağı hedeflerin seçilmesidir. Hedefler; uzak hedefler, genel hedefler ve özel hedefler olarak belirtilmektedir. Uzak hedefler, eğitim hizmetlerinin ne yönde olacağı ile ilgili bilgi vererek eğitim politikasının ne olacağını tanımlayarak eğitimin genel hedefleri belirlenir. Genel hedefler ise; eğitimin genel hedefleri ve okulun genel hedefleri olarak iki düzeyde düşünülebilir. Eğitimin genel hedefleri tayin edilirken şimdiki ülke şartları ve varılmak istenen şartlar göz önünde bulundurulmalı ve hedefler bu analiz sonucunda belirlenmelidir. Okulun hedefleri ise; genel hedefler çerçevesinde okulun yetiştireceği insan gücünün hangi niteliklere sahip olması gerektiğini tanımlar ve okulun eğitim felsefesi bu amaçlar doğrultusunda belirlenmiş olur (Ertürk, 2013).

Modelde ikinci adım eğitim durumlarının neler olabileceğinin kararlaştırılmasıdır. Öğrenme yaşantıları hedefe görelilik, öğrenciye görelilik, ekonomiklik, yaşantılara görelilik ve kaynaşıklık ilkelerini taşımalıdır. Modelin son basamağı değerlendirmedir. Yaşantıların gerçekten istenen değişimleri meydana getirip getirmediğini anlamak için kanıtlara ihtiyaç vardır. Bu kanıtların toplanabilmesi için öğrenci davranışlarının gözlem yoluyla düzenli olarak yoklanması ve ortaya çıkan davranış değişikliği ile arzu edilen davranış değişikliği arasında karşılaştırma yapılması gerekmektedir (Ertürk, 2013).

1.1.15 Varış'ın Program Geliştirme Modeli

Varış'ın program geliştirme modelinde ilk yapılması gereken amaçların gerçekleştirilebilir nitelikte olup olmadığına karar verilmeli ve okulun işlevine katkıda bulunup bulunmadığı sorulmalıdır. Örgün eğitim faaliyetleri, bilimsel olgulara ve araştırmalara dayanan amaçlardan yola çıkılarak düzenleneceğinden program geliştirmenin ilk adımı amaçların belirlenmesidir. Amaçlar; okulun rolünün belirlenmesinde, öğrencilere kazandırılacak davranışların belirlenmesinde ve okulun politikası ile ilgili bilgi vereceğinden önem arz etmektedir. Modelin ikinci basamağı içeriğin nasıl oluşturulacağıdır. İçerik, öğrencinin gelişim seviyesine göre belli bir

disiplinde anlam taşıyan bölümleri kapsamalı, aktif çaba ile düzenlenmeli ve bilim adamlarının çalışmaları ile bağ kurmalıdır. Belirlenen amaçlar program geliştirmenin bir sonraki aşaması olan öğrenim tecrübelerinin seçimine rehberlik eder (Varış, 1994).

Modelindeki son aşama olan değerlendirme ise yürürlükte bulunan bir programın etkinliğini incelemeyi ve daha yeterli hale getirmeyi hedefleyen önemli bir aşamadır. Bir eğitim programı değerlendirilirken okulun fonksiyonu ve amaçlarının da göz önünde bulundurulması gerekir. Bu amaçlara ulaşıp ulaşılmadığına bakılarak programın değerlendirilmesi yapılır. Varış'a göre bu değerlendirmede, okulun çevre ihtiyaçları karşılayıp karşılamadığına, öğretmen yetiştirme programları ve hizmet içi programların etkinliğine ve alınması gereken tedbirlere, karşılanması gereken fiziki ihtiyaçlara ve materyallerin ne kadar etkin olduğuna bakılır (Varış, 1994).

1.1.16 Demirel'in Eğitimde Program Geliştirme Modeli

Taba- Tyler modeline uygun olacak şekilde Demirel (2013) tarafından geliştirilen modelde 5 bölüm ve 15 basamak yer almaktadır. Demirel modelini şöyle açıklamıştır. Modelin ilk bölümünü planlama oluşturur. Bu basamakta karar koordinasyon, çalışma ve danışma grubu oluşturularak program geliştirme çalışmalarının başlanması amaçlanmaktadır. İkinci basamakta, programın politik ve felsefi temelleri için destek aramak ve ülkelerin uzak hedefleri ile bu felsefelerin tutarlı bir yol izlenmesi gerekir. Ayrıca bu basamakta program tasarımının ne olacağını belirlemek, öğrenme kuramlarının belirlenmesi, ihtiyaç analizinin yapılması ve değerlendirme çalışmaları da belirlenir.

İkinci bölümde, program ilk defa yapılacaksa taslak program hazırlanması; bir önceki programla ilgili bir çalışma yapılacaksa var olan programın değerlendirilip değerlendirme sonuçlarına göre program geliştirme çalışmaları yapılır. Bölümün ilk basamağında, aşamalı sınıfla modeli temel alınarak ve ihtiyaç analizindeki sonuçlar karşılaştırılarak hedefler oluşturulmaktadır. Hedef- davranış, kazanım ve yeterlilik ifadeleri konu alanı özelliğine göre programda yer almaktadır. İkinci basamakta, içerik ve içeriğin hangi yaklaşıma göre ele alınırken, hedef- içerik ilişkisinin gerektiği vurgulanmaktadır. Üçüncü basamakta, çoklu ortam sağlanmalı ve öğrenme yaşantılarının düzenlenmesine, etkili öğretme yaşantıları için uygun yöntem, strateji ve tekniklerin seçiminde hedeflerin tutarlılık ilkesi ön plana çıkmaktadır. Dördüncü basamakta, sınav durumlarında alternatif değerlendirme tekniklerinin belirlenmesi gerekmektedir.

Hazırlanan program pilot okullarda uygulanmakta ve alan testi işe koşularak taslak programın değerlendirilmesinde gerekli düzenlenmelerin yapılıp yapılmayacağına karar verilmektedir. Buna ilave olarak program için uygulama kılavuzu öğretmenlere tanıtılıp ülke genelinde yaygınlaştırılmaktadır.

Son bölümde programın ülke genelinde programın genel değerlendirmesi yapılmaktadır. Eğer değerlendirme sonuçları olumsuz ise program gözden geçirilmektedir. Program olumluysa programın süreklilik kazanması amaçlanmaktadır. Sürekliliğin sağlanmasında okul ve il merkezlerinde AR-GE birimlerinin etkili çalışması ön plana çıkarılmaktadır.

1.1.17 MEB Program Geliştirme Modeli

Milli Eğitim Bakanlığı Program Geliştirme Modelinin *ilk basamağım*, program geliştirme birimlerinin teklifi oluşturmaktadır. *İkinci aşamada*, programın genel çerçevesi belirlenmektedir. *Üçüncü aşamada*, sonuç ve süreç kavramları tanımlanarak; programın başlığı, genel amaçları, formatı, komisyon üyelerinin isimleri ve görevleri, zaman çizelgesi ve komisyon tarafından izlenecek yöntem ve ilkelerin bulunduğu doküman ilgili birimler tarafından hazırlanır. *Dördüncü aşamada*, ders alanı komisyonu oluşturulmaktadır. *Beşinci aşamada*, ihtiyaç belirleme çalışmaları yapılmaktadır. *Altıncı aşamada*, ana konu başlıkları belirlenmektedir. *Yedinci aşamada*, ders ve sınıf düzeylerine göre hedefler belirlenmektedir. Ders hedefleri, konu başlıkları ve davranışların yazımında ana konu başlıkları, konu başlıkların yazımında yararlanılan kaynaklar ve genel hedefler dikkate alınmalıdır. *Sekizinci aşamada*, öğretim stratejileri ve materyaller belirlenmektedir. *Dokuzuncu aşamada*, ünite planlara geliştirilerek; *onuncu aşamada*, öğretim materyalleri belirlenir ya da geliştirilir. *On birinci aşamada*, hazırlanan taslak programı alanda test edilir. *On ikinci aşamada*, alanda test edilen taslak program test sonuçlarına göre programda gerekli düzeltmeler yapılmaktadır. *On üçüncü aşamada*, program ülke genelinde uygulanmaktadır; *on dördüncü* aşamada programın türü değerlendirilmektedir. *On beşinci* ve son aşamada, yeni bir programın geliştirilmesi veya programın yeniden gözden geçirilmesi amacıyla modelin sitemli bir şekilde tekrarlanması söz konusudur (Demirel, 2013).

1.1.18 MEB Yeni Program Geliştirme Modeli

Modele göre geliştirilen, ilköğretim düzeyi öğretim programlarında programların etkinlik temelli programlar olduğu ve 2004 öğretim programlarının anlayışının şu şekilde olduğu görülmektedir.

“Günümüzde hızla gelişen bilim ve teknoloji, eğitimin her alanını etkilemekte ve özellikle eğitim yaklaşımlarında köklü değişimleri zorunlu kılmaktadır. Geleneksel eğitim yaklaşımlarının yetersiz kaldığı, içinde bulunduğumuz bilgi ve teknoloji çağında, çoklu zeka ve yapılandırmacı eğitim yaklaşımları ön plana çıkmaktadır. Bu yaklaşımlarla eğitim sürecinde öğretmen merkezli anlayışla öğrencinin davranışını değiştirmek yerine; öğrenci merkezli anlayışla öğrencilerin zihinsel becerilerini geliştirmeye ve bilgiyi yapılandırmaya ağırlık verilmektedir (MEB, 2004).”

Programda yapılan açıklamayla yeni hazırlanan programların temelini çoklu zeka kuramı ile yapılandırmacılık yaklaşımının oluşturulduğu görülmektedir. Bu anlayış ile ilköğretimdeki tüm derslere ait programlar dersler alanında farklılaştığı ve her dersin kendi içinde bir bütünlük oluşturduğu görülmektedir.

Her programda, programın vizyonu açıklanarak, programın temel yaklaşımına ilişkin açıklamalar yapılmakta ve programın yapısı hakkında ayrıntılı açıklamalara yer verilmektedir. Aynı zamanda programın genel amaçları, becerileri, öğrenme alanları, kazanımlar ve etkinlikleri ve bunlara dair açıklamalar yer almaktadır. Öğretim programlarının ikinci bölümünü, öğrenme- öğretme süreci oluşturmaktadır. Öğrenme ve öğretme süreci yapılandırmacı yaklaşıma göre ele alınarak bilginin yapılandırılması, ön bilgilerin harekete geçirilmesi, bilgilerin yapılandırılması, uygulanması ve değerlendirilmesi yer almaktadır.

Programın üçüncü aşamasında, ölçme ve değerlendirme çalışmaları yer almaktadır. Bu ölçme ve değerlendirme çalışmaları iki şekilde yürütülmektedir. Bunlar; öğrencinin kendini değerlendirmesi ve öğretmenin öğrencinin gelişim düzeyini ve öğrenme sürecini değerlendirmesi için kullanılan yöntem ve teknikleri değerlendirmesi olarak belirlemiştir.

1.1.19 SUBSKY Eğitim Programı Tasarım Modeli

SUBSKY Eğitim Tasarım Modeli, 2015 yılında eğitim programı tasarımı ve eğitimde program geliştirme kavramları arasındaki benzerlikler ve farklılıklardan yola çıkılarak eğitim programı tasarımı çalışmalarında uygulanabilecek bir model olarak ortaya çıkmıştır. Program Geliştirme Modelleri dersini alan beş doktora öğrencisi ve dersin sorumlusu olan öğretim üyesinin isimlerinden oluşan SUBSKY modelinde Delphi tekniğini kullanarak program tasarımı oluşturmuştur. Eğitim programı tasarımı modeli program tasarımı planlama, programın masa başı tasarımı, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi ile pilot uygulama aşaması olmak üzere üç temel aşamadan meydana gelmektedir (Selvi ve ark., 2015).

Tasarım modelinin ilk temel aşaması olan program tasarımının planlanmasında eğitim programı tasarım süresince görevli olacak ekipler oluşturulur. Ekipler, masa başı tasarım ekibi, gözden geçirme ekibi ve pilot uygulama ve değerlendirme ekibi olarak adlandırılırlar. İkinci basamakta, zaman planlamasının doğru yapılabilmesi için çalışma takvimi belirlenir. Üçüncü basamakta, tasarlanacak olan eğitim programı ile ilgili alan yazın taraması yapılır (Selvi ve ark., 2015).

Modelin ikinci temel aşaması olan masa başı tasarımı değerlendirilmesi ve geliştirilmesinde, ilk basamakta ihtiyaç analizi yapılarak programın masa başı ilk tasarımı yapılır. İkinci basamakta, masa başında tasarlanan program için gerekli olan donanımlar oluşturulur. Tasarlanan programda, inceleme kurulunun çalışması ile geri bildirim alınarak gerekli değişiklikler yapılır ve dönütler doğrultusunda tekrar hazırlanılarak program taslağı şekillenir. Son basamakta, onaylanan taslak program için pilot uygulama yapılır. Modelin bu aşamasında hem program tasarımı hem de programın değerlendirme ve geliştirme çalışmaları yapılmaktadır.

Modelin üçüncü temel aşamasını ise pilot uygulama aşamasıdır. Bu aşama kendi içine hazırlık, uygulama ve geliştirme olmak üzere üç alt basamağı kapsar. Hazırlık basamağında, eğitimcilerin eğitimi, fiziki ortamın oluşturulması belirlenirken uygulama basamağında, pilot uygulamanın gerçekleştirilmesine yardımcı olunur. Üçüncü basamak olan değerlendirme ve geliştirme basamağında ise pilot uygulamanın değerlendirilmesi ve ortaya çıkan taslak programın geliştirilmesi yer almaktadır. Programın yaygınlaştırılması aşaması ise SUPSKY eğitim programı tasarımı modelinin dışında olup tasarım sürecinden sonraki aşamaları yansıtmak adına modelin grafiksel gösteriminde yer almaktadır (Selvi ve ark., 2015).

1.2 Araştırmanın amacı ve önemi

Araştırmanın genel amacı program geliştirme modellerini belirlenen ölçütlere bağlı kalarak incelenmesini amaçlamaktadır. Araştırma sonuçlarının, program geliştirme modellerinin bir bütün olarak belirli ölçütlerle incelenecektir. Araştırmanın, program geliştirme modellerinin farklı ve bütüncül olarak incelenmesi okuyucuya ve araştırmacılara önemli veriler sağlayacaktır.

2. YÖNTEM

Çalışmada, bilimsel araştırma desenlerinden nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda amaç doğrultusunda nedenleri sorgulama ve derinlemesine veri elde etme ön plandadır. Veri toplama tekniği

olarak nitel veri toplama araçlarından doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Doküman incelemesi tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir (Şimşek ve Yıldırım, 2016).

2.1 Veri Toplama Süreci

Araştırmanın verileri alan yazında yaygın olarak kullanılan program geliştirme modellerinin özellikleri ve program geliştirme sürecinin ilkeleri dikkate alınarak oluşturulmuş kontrol listesi aracılığı ile toplanmıştır. Program geliştirme modellerinin yaygın olma durumlarını incelemek amacıyla alan yazında “program geliştirme” ve “program geliştirme modelleri” anahtar kelimeleri ile Ulusal Tez Merkezi’nde yer alan 1982-2021 yılları arasında gerçekleştirilen yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları araştırma kapsamına alınmıştır. İnceleme sonucunda 1982-2021 yılları arasında 43 adet yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarının olduğu görülmüştür. Lisansüstü tezlerden 12 tanesine erişim sağlanamamıştır. 31 adet lisansüstü tez çalışması araştırmaya dahil edilmiş olup dağılımlar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Program Geliştirme Modellerinin Kullanımına Dair Lisansüstü Çalışmalar

Çalışma Türü	Yüksek Lisans Tezi	Doktora Tezi	Erişilemeyen Tezler
Sayı	19	12	12
PG Modelinin Kullanımı	4	1	-

Araştırma sürecinde hazırlanan kriterlerin geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak için 3 program geliştirme uzmanı ve 1 ölçme değerlendirme uzmanından görüş alınmıştır. Şimşek ve Yıldırım’a (2016) göre araştırma konusu hakkında genel bilgiye sahip ve nitel araştırma yöntemleri konusunda uzmanlaşmış kişilerden, yapılan araştırmayı çeşitli boyutlarıyla incelenmesinin istenmesi inandırıcılık konusunda alınabilecek önlemlerden bir diğeridir. Araştırmaya dahil edilen modellerde var olan bazı ölçütlerin ifade edilmesinde “K” (Kısmen) kodlamasından, var olan ölçütlerde “✓” sembolünden ve modelde olmadığı düşünülen ölçütlerde “X” sembolünden yararlanılmıştır. Araştırmacı tarafından incelen program geliştirme modelleri ve doldurulan kontrol listesinin güvenilirliğinin sağlanması amacıyla başka bir araştırmacı tarafından da incelenmiştir. Araştırmanın güvenilirlik hesaplaması için Miles ve Huberman’ın (1994) önerdiği güvenilirlik formülü kullanılmıştır. Hesaplama sonucunda (129/148) araştırmanın güvenilirliği %87 olarak hesaplanmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

Tablo 2: Program geliştirme modellerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi

	Tyler Modeli	Taba Modeli	Taba - Tyler Modeli	Saylor, Alexander Lewis & Mod	Hunkins Modeli	Miller ve Seller Modeli	Wheeler Modeli	Tanner ve Tanner M	Kerr Modeli	Davies Modeli	Yeterliye Dayalı P.G.M	Mesleki ve Teknik Eğitimde P.G.M	Mesleki ve Teknik Eğitimde P.G.M II	Ertürk Program G. M.	Variş Program G. M.	Demirel'in P.G. Modeli	MEB P.G. Modeli	MEB Yeni P.G. Modeli	SUBSKY P.G. Modeli	Toplam	
1. Program geliştirme modelinin görsel şeması açık ve anlaşılır mı?	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	K	✓	K	K	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	16
2. Program geliştirme modelinde kullanılan dil yaygın, açık ve anlaşılır bir dil ifadesine sahip mi?	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	K	✓	✓	✓	✓	✓	✓	18
3. Program geliştirme modeli yaygın kullanıma sahip midir?	✓	✓	✓	X	X	X	X	X	✓	X	X	✓	X	X	X	X	X	X	X	X	5
4. Programın tüm öğelerine yer verildi mi?	X	✓	✓	✓	X	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	17
5. Program geliştirme modellerinde program öğeleri doğru sıralanmış mıdır?	X	✓	✓	✓	X	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	17
6. Programın belirli aşamalarında geri bildirim yer verildi mi?	X	X	✓	✓	✓	X	✓	X	X	✓	✓	✓	✓	X	X	✓	✓	✓	✓	✓	12
7. Program geliştirme modeli süreç odaklı mı ?	X	X	✓	✓	X	✓	X	X	✓	✓	✓	✓	✓	X	X	✓	✓	✓	✓	✓	12
8. Program geliştirme modeli sonuç odaklı mı?	✓	✓	X	X	X	✓	X	✓	✓	X	X	X	X	✓	✓	X	X	X	X	X	7
9. Program geliştirme modeli doğrusal yapıya mı sahip?	✓	✓	X	X	X	✓	X	✓	✓	X	X	X	X	✓	✓	X	X	X	X	X	7
10. Program geliştirme modelinde pilot uygulamaya yer verildi mi?	X	X	X	X	X	X	X	X	X	✓	X	X	X	X	X	✓	✓	X	✓	✓	4
11. Program geliştirme modelleri tümevarımsal mıdır?	✓	X	X	✓	X	✓	✓	X	✓	✓	X	X	X	X	✓	X	X	X	X	X	7
12. Program geliştirme modellerinde paydaşların katılımına yer verilmiş midir?	✓	✓	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	✓	X	✓	4
13. Program geliştirme modellerinde materyal kullanımına yer verilmiş midir?	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	✓	✓	✓	✓	3
Toplam	7	8	7	7	6	5	7	6	7	8	5	6	6	5	7	7	9	7	9	9	129

Program geliştirme modellerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesinden elde edilen veriler kontrol listesinin yer aldığı Tablo 2 incelendiğinde 19 farklı program geliştirme modelinden en fazla sayıda kritere (f=9) uyan modellerin MEB Modeli ve SUBSKY Modelinin olduğu anlaşılmaktadır. Buna ilave olarak 2. Sırada yer alan “Program geliştirme modelinde kullanılan dil yaygın, açık ve anlaşılır bir dil ifadesine sahip mi?” kriterinin en fazla modelde yer alan özellik (f=18) olduğu görülmektedir. Diğer taraftan “Program geliştirme modellerinde materyal kullanımına yer verilmiş midir?” kriterinin sadece 3 modelde bulunduğu anlaşılmaktadır. Buna ilave olarak 13 farklı kritere göre yapılan yorumlar aşağıda sıra ile verilmiştir.

3.1. Program geliştirme modeli şemalarının açık ve anlaşılabilirlik durumu

Program geliştirme modellerinin gösterildiği şemaların açık ve anlaşılabilirliğini belirlemek amacıyla program geliştirme modellerine ait şemalar incelenmiştir. İncelenen on dokuz program geliştirme şemasından on altısının açık ve anlaşılır olduğu, üç program geliştirme şemasının da kısmen açık ve anlaşılır olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Program şemalarının da kısmen açık ve anlaşılır olmama durumu şu şekilde açıklanmaya çalışılmıştır: Kerr Modeli’nde program geliştirme sürecinde izlenmesi gereken adımlar, diğer program geliştirme modellerine göre daha karışık ve belirli bir düzende ele alınmadığı düşünüldüğünden bu modelin şemasının açık ve anlaşılır olmadığı yorumu yapılmaktadır. Yeterliçe Dayalı Program Geliştirme Modeli’nde “Düzeltil ve Geliştir” basamağında ve Mesleki ve Teknik Eğitim Program Geliştirme Modeli’nde, “Değerlendirme” yani tasarlanan sonuçlara ulaşma durumu olumsuz bir yanıt alındığında hangi basamağa geri döneceği şemada açık bir şekilde ifade edilmediği düşünüldüğünden model şemalarının kısmen açık ve anlaşılır olmadığı düşünülmektedir.

3.2. Program geliştirme modelinde kullanılan dilin açık ve anlaşılır olma durumu

Program geliştirme modellerinde kullanılan dilin açık ve anlaşılır olma durumunu belirlemek amacıyla program geliştirme modelleri incelenmiştir. İncelenen on dokuz program geliştirme modelinin on sekizinde kullanılan dilin yaygın, açık ve anlaşılır ifadeler barındırdığı, bir modelin ise kısmen yaygın, açık ve anlaşılır ifade barındırmadığı düşünülmektedir. Yaygın, açık ve anlaşılır olmayan model ise şu şekilde açıklanmaya çalışılmıştır: Ertürk’ün Program Geliştirme modelinde dile getirdiği “yetiçek” kavramının herkes tarafından anlaşılamayacağı düşünüldüğünden bu modelde kullanılan dilin kısmen açık ve anlaşılır olduğu söylenebilir.

3.3. Program geliştirme modellerinin yaygın olma durumu

Tablo 2: Program Geliştirme Modellerinin Kullanımına Dair Lisansüstü Çalışmalar

Çalışma Türü	Yüksek Lisans Tezleri	Doktora Tezler	Erişim Sağlamayan Tez
Sayı	19	12	12
PG Modelinin Kullanımı	4	1	-

Tablo 2’ de görüldüğü üzere, erişim sağlanan lisansüstü tezlerde araştırmaya konu olan on dokuz program geliştirme modeli incelenmiştir. İnceleme sonucunda erişim sağlanan tezlerde 19 program geliştirme modellerinden sadece 5 tanesinin yaygın kullanıma sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 1). Yapılan inceleme sonucunda “Taba Modeli” ve “Tyler Modeli” nin temel alındığı; bu modellere bağlı olarak “Kerr Modeli “ve” Mesleki ve Teknik Eğitimde Program Geliştirme Modeli” modellerinin de yaygın kullanıma sahip olduğu görülürken; diğer program geliştirme modellerinin yaygın kullanıma sahip olmadığı düşünülmektedir.

3.4. Programın tüm öğelerine yer verilme durumu

Eğitim programlarının geliştirilmesinde programın hedef, içerik, öğrenme- öğretme süreci ve değerlendirme öğeleri arasında dinamik bir ilişki bulunmaktadır (Demirel, 2013). Bu bağlamda programı etkin ve anlamlı bir şekilde geliştirmek için programın tüm öğelerinin bir arada bulunması gerekmektedir. Program geliştirme modellerinde programın tüm öğelerine yer verilme durumunu belirlemek amacıyla on dokuz program geliştirme modeli incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda on yedi program geliştirme modelinde programın tüm öğelerine yer verildiği görülürken, iki program geliştirme modelinde programın tüm öğelerine yer verilmediği görülmüştür. “Miller ve Seller Modeli” ile “Tyler Modeli” de programın “içerik” ögesinin olmadığı görülmektedir.

3.5. Program öğelerinin doğru sıralanma durumu

Program geliştirme öğelerinin aşamaları olan *ihtiyaçların belirlenmesi, hedef, içerik, eğitim durumları ve sınav durumlarının* modellerde doğru sıralanıp sıralanmadığını belirlemek amacıyla on dokuz program geliştirme modeli incelenmiştir. İnceleme sonucunda on dokuz program geliştirme modelinden on yedi program geliştirme modelinde tüm öğelerin doğru sıralandığı, iki program geliştirme modelinde öğelerin eksik sıralandığı

görülmüştür. Program öğelerinin doğru sıralanmadığı modeller şu şekilde açıklanabilir: Miller ve Seller Program Geliştirme Modelinde ihtiyaçların belirlenmesi ve içerik aşamalarına yer verilmediği; “Tyler Model” nde içerik aşamasına yer verilmediği görülmektedir.

3.6. Programın belirli aşamalarında geri bildirim yer verilme durumu

Program geliştirme modellerinin belirli aşamalarında “geri bildirim” ögesinin bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla on dokuz program geliştirme modellerinin şeması ve içeriği incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda on dokuz program geliştirme modelinden on iki program geliştirme modelinde “geri bildirim” basamağının olduğu, yedi program geliştirme modelinde “geri bildirim” basamağının olmadığı görülmektedir. Program geliştirme modelinin herhangi bir aşamasında geri bildirim basamağının olmadığı programlar, Taba Modeli, Tyler Modeli, Wheeler Modeli, Tanner ve Tanner Modeli, Miller ve Seller Modeli, Ertürk Program Geliştirme Modeli ve Varış’ın Program Geliştirme Modeli olduğu görülmektedir.

3.7. Program geliştirme modellerinin süreç odaklı olma durumu

Program geliştirme modellerinin süreç odaklı olup olmadığını belirlemek amacıyla program geliştirme modellerinin belirli aşamalarında geri bildirim basamağının olup olmadığına bakılarak tespit çalışılmıştır. Program geliştirme modellerinin belirli basamaklarında “Geri Bildirim” basamağının bulunduğu modellerin geliştirilmesinin sürekli olarak yapılmasından kaynaklı bu basamağın olduğu modeller süreç odaklı modeller olarak adlandırılabilir. Aynı zamanda programın tüm öğelerinin sürekli olarak denetlenip geri bildirim veriyor olması program geliştirme ilkelerinden dinamiklik ilkesi ile bağdaşmaktadır. Bu bağlamda ele alınan on dokuz program geliştirme modeli incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda on iki program geliştirme modelinin süreç odaklı olduğu, yedi program geliştirme modelinin süreç odaklı olmadığı görülmüştür. Program geliştirme modellerinin süreç odaklı olmadığı modellerin Taba Modeli, Tyler Modeli, Wheeler Modeli, Tanner ve Tanner Modeli, Miller ve Seller Modeli, Ertürk Program Geliştirme Modeli, Varış’ın Program Geliştirme Modeli olduğu görülmektedir.

3.8. Program geliştirme modellerinin sonuç odaklı olma durumu

Program geliştirme modellerinin sonuç odaklı olup olmadığını belirlemek amacıyla modellerin herhangi bir basamağında “geri bildirim” ögesinin olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. “Geri bildirim” basamağı bulunmayan

program geliştirme modellerinin sürekli olarak gelişime açık olmadığı ve değerlendirilemeyeceği düşünüldüğünden bu basamak modelin sonuç odaklı olup olmaması konusunda bizlere dayanak oluşturmaktadır. Bu bağlamda on dokuz program geliştirme modeli incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda on dokuz program geliştirme modelinden on iki program geliştirme modelinin sonuç odaklı olduğu, yedi program geliştirme modelinin sonuç odaklı olmadığı, yedi program geliştirme modelinin sonuç odaklı olduğu görülmüştür. Sonuç odaklı olan program geliştirme modellerinin, Tyler Modeli, Taba Modeli, Miller ve Seller Modeli, Tanner ve Tanner Modeli, Kerr Modeli, Ertürk Program Geliştirme Modeli ve Varış'ın Program Geliştirme Modeli, MEB Program Geliştirme Modeli, MEB Yeni Program Geliştirme Modeli, Demirel Program Geliştirme Modeli ve SUBSKY Eğitim Programı Tasarım Modellerinin olduğu görülmektedir.

3.9. Program geliştirme modellerinin doğrusal olma durumu

Program geliştirme modellerinin doğrusal olma durumunu belirlemek amacıyla program geliştirme modellerinde “geri bildirim” ve “düzeltme” basamaklarının olmadığı modeller doğrusal modeller olarak kabul edilmiştir. Doğrusal modellerde, geri dönüt ve düzeltme basamaklarının olmadığı program geliştirme modellerinde program hakkında sürekli karar verilemediğinden ve düzeltme yapılamadığından bu modellerin doğrusal olarak ele alındığı söylenebilir. Bu bağlamda on dokuz program geliştirme modeli incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda on iki program geliştirme modelinin doğrusal özellik taşıdığı, yedi program geliştirme modelinin doğrusal olma özelliği taşımadığı görülmektedir. Doğrusal yapıda olan program geliştirme modellerinin, İncelenen modellerde; Tyler Modeli, Taba Modeli, Miller ve Seller Modeli, Tanner ve Tanner Modeli, Kerr Modeli, Ertürk Program Geliştirme Modeli, Varış'ın Program Geliştirme Modelleri olduğu görülmektedir.

3.10. Program geliştirme modellerinde pilot uygulama yer verilme durumu

Program geliştirme modellerinde pilot uygulama programının uygulanmasından önce hem uygulayıcılara hem de programı hazırlayanlara yönelik bir ipucu görevi üstlenmektedir. Bu nedenle pilot uygulamanın doğru yapıldığı modellerde program geliştirme sürecinin verimli olduğunu söylenebilir. Program geliştirme sürecinde pilot uygulamaya yer veriliyor olması program geliştirme ilkelerinden operasyonellik özelliği ile bağdaşmaktadır. Bu bağlamda program geliştirme modellerinde pilot uygulamaya yer verilme durumunu belirlemek amacıyla on dokuz program

geliştirme modeli incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda on dokuz program geliştirme modelinden on beş program geliştirme modelinde pilot uygulamaya yer verilmediği, dört program geliştirme modelinde pilot uygulamaya yer verildiği görülmektedir. Pilot uygulamaya yer verilen modellerin, Davies Modeli, Demirel' in Program Geliştirme Modeli, MEB Program Geliştirme Modeli ve SUBSKY Eğitim Programı Tasarım Modelleri olduğu görülmektedir.

3.11. Program geliştirme modellerinin tümevarımsal olma durumu

Program geliştirme modellerinde detaylardan genel tasarıma ulaşma durumunun olduğu modellerin tümevarımsal özellikte olduğu ifade edilmektedir. Program geliştirme modellerinin tümevarımsal olup olmadığını belirlemek amacıyla program geliştirme modelleri incelenmiştir. İncelenen on dokuz program geliştirme modellerinden on iki program geliştirme modelinin tümevarımsal özellik taşımadığı, yedisinin tümevarımsal özellik taşıdığı görülmüştür. Bu bağlamda, Tyler Modelinde “kaynaklar ve süzgeçler” unsurlarının bulunmasından hareketle Saylor, Alexander&Lewis Modeli, Miller ve Seller Modeli, Kerr Modeli, Davies Modeli, Wheeler Modeli ve Varış'ın Program Geliştirme Modellerinde amaçlarının belirli aşamalardan geçirilmesiyle amaçlara bağlı olarak program geliştirmenin diğer öğelerinin geliştirilmesi amaçlandığından bu modellerin tümevarımsal olduğu görülmektedir.

3.12. Program geliştirme modellerinde paydaş katılımına yer verme durumu

Program geliştirme sürecinde paydaşlara ver verilip verilmediği durumunu belirlemek amacıyla program geliştirme modelleri incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda on dokuz program geliştirme modelinden on beş modelde paydaş katılımına yer verilmediği, on modelde paydaş katılımına yer verildiği görülmektedir. Paydaş katılımına yer veren program geliştirme modelleri şu şekilde açıklanmıştır. Taba Modelinde program uygulayıcılarının öğretmenler olmasından kaynaklı olarak öğretmenlerin program geliştirme aşamalarının tamamında yer alması gerektiği, Tyler Modelinde program geliştirme sürecinde öğrencinin etkili olduğu, MEB Program Geliştirme Modeli'nde planlama basamağında komisyonların oluşturulması ve SUBSKY Eğitim Programı Tasarımı Modeli'nde yine planlama basamağında takımların oluşturulması ile paydaş katılımının sağlandığını belirtmektedir.

3.13 Program geliştirme modellerinde materyal kullanımına yer verilme durumu

Program geliştirme modellerinde materyal kullanımına yer verilme durumunu belirlemek amacıyla program geliştirme modelleri incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda on dokuz program geliştirme modelinden on altı program geliştirme modelinde materyal kullanımına yer verilmediği, üç modelde materyal kullanımına yer verildiği görülmektedir. İncelemelerde şu sonuçlara ulaşılmıştır: MEB Program Geliştirme Modeli, MEB Yeni Program Geliştirme Modeli ve SUBSKY Eğitim Programları Tasarım Modellerinde program geliştirme sürecinde öğretmen kılavuz kitapları, ders kitapları ve konuların öğretimiyle ilgili materyal geliştirme sürecine yer verildiği görülmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada, program geliştirme modelleri araştırmacı tarafından belirlenen ölçütler temel alınarak incelenmiştir. Modellerin geliştirilmesinde Tyler'ın (1949) program geliştirme sürecinde sorulması gereken soruları temel alınmıştır. Her ne kadar diğer program geliştirme modelleri Tyler'dan etkilense de modeller arasında farklılıklar olduğu görülmüştür.

Programın tüm öğelerine yer verme durumu incelenirken on dokuz modelden ikisinin program öğelerinin tamamına yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Programın tüm öğelerine yer vermeyen “Tyler Modeli” ve Miller ve Seller Modeli” nde programın içerik ögesi bulunmamaktadır. Demirel (2013), programın hedef, içerik, öğrenme- öğretme süreci ve değerlendirme öğeleri arasındaki dinamik süreci program geliştirme olarak belirtmektedir. Programın bir ögesinde yapılacak değişiklik diğer öğeleri de etkileyecektir.

Taba Modeli'nde programda geri bildirim yer verilme durumu incelenirken on dokuz modelden yedi modelde geri bildirim yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Program geliştirme modellerinde geri bildirim yer vermeyen modellerde geri bildirim ögesi programın sürekli denetlenerek yenilenmesine olanak sağladığından bu basamağa yer vermeyen modellerin sürekli denetlenerek iyileştirilmesinin zor olacağı düşünülmektedir (Wulf, 1984).

Program geliştirme sürecinde paydaş katılımına yer verilme durumları incelenirken on dokuz modelden sadece dördünde paydaş katılımına yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Ornstein ve Hunkins (2014), program geliştirme sürecinde paydaş katılımına yer verilmesi okul ve toplumun ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine odaklanarak ve süreç içerisinde bunların dikkate

alınmasına yardımcı olur. Böylelikle, programın öğeleri toplumun ihtiyaç ve beklentilere göre belirlenmiş olacaktır.

Program geliştirme modellerinde pilot uygulamaya yer verilme durumu incelenirken on dokuz program geliştirme modelinden on beş program geliştirme modelinde pilot uygulamaya yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Demirel çalışmasında, hazırlanan programların pilot uygulama ile okullarda en az bir öğretim yılı denendikten ve düzeltme ve geri dönütlerle uygulanmaya konuşulmasında yarar sağlayacağını ifade etmiştir.

Taba Modeli'nden hareketle program geliştirme modellerinin süreç odaklı olma durumu incelenirken on dokuz program geliştirme modelinden on ikisinin süreç odaklı yedisinin ise süreç odaklı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Shor'a (2012) göre süreç odaklı yaklaşımlar öğrenme sürecinde öğretmen ve öğrencilerin sürekli iletişim halini öngördüğünden bu modellerin kullanımı öğretim sürecinin planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesinin aktif olmasına yardımcı olacaktır. Program geliştirme modellerinin sonuç odaklı olma durumunda ise incelenen on dokuz program geliştirme modelinden yedisinin sonuç odaklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç odaklı modellerde öğrenci ihtiyaçları, ilgi yaşantıları göz önünde bulundurulmaz yetişkinler ya da uzmanlar tarafından belirlenir. Modellerde program geliştirme süreci teknik bir olarak görülüp, ölçülebilir, görülebilir ve kıyaslanabilir öğrenme çıktılarına yer verilir (Meyers ve Nulty, 2009).

Program geliştirme modellerinin ölçütlere bağlı olarak incelenmesine yönelik yapılan çalışmada diğer çalışmalara yardımcı olacak öneriler ise şu şekilde ifade edilebilir: Program geliştirmenin temel öğeleri olan hedef, içerik, öğrenme öğretme süreci ve değerlendirme boyutlarına doğru sıra ile yer verilmelidir. Program geliştirmede geri dönüt basamağına yer verilerek programın sürekli denetlenmesi ve gerekli düzenlemelerin yapılması sağlanabilir. Program sahada uygulamadan önce pilot uygulamalara yer verilerek uygulamada ortaya çıkan aksaklıklarla gerekli düzenlemeler yapılarak programın işlevselliğine yardımcı olunabilir. Programın uygulayıcısı olan öğretmenlere hizmet içi eğitim verilerek program geliştirme sürecine dahil edilebilirler.

Kaynaklar

- Çeliker, G. (2015). *Eğitim bilimleri ve öğretmen yetiştirme alan uzmanlarının eğitimde program değerlendirme öz-yeterlilik düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Demirel, Ö. (2013). *Program geliştirme kuramdan uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi
- Erişen, Y. (1998). Program geliştirme modelleri üzerine bir inceleme. *Kuramdan Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 13(13), 79-97
- Ertürk, S. (2013). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Edge Yayınları
- Hooper, R. (1973). *The curriculum: context design & development*. Open University.
- Huberman, A. M. ve Miles, M. B. (1994). *Qualitative Data Analysis: An expanded Sourcebook*. (2. Baskı). California: Sage.
- Külahçı, Ş.G. (1995). DACUM-meslek analizi yaklaşımı. *Çağdaş Eğitim*. 20 (207), 4-8.
- Mahiroğlu, A. (1994). *Türkiye’de mesleki ve teknik eğitimde program geliştirme sorunları*. Uluslararası Mesleki ve Teknik Eğitim Sempozyumu, Ankara
- Meyers, N. M., & Nulty, D. D. (2009). How to Use (Five) Curriculum Design Principles to Align Authentic Learning Environments, Assessment, Students’ Approaches to Thinking and Learning Outcomes. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 34, 565-577
- Milli Eğitim Bakanlığı (2004). Tebliğler dergisi.
- Oliva, P.F (1988). *Developing the curriculum*. Boston: Scott Foresman and Co.
- Ornstein, A.C. & Hunkins, F.P. (1998). *Curriculum foundation principles and issues*. New Jersey: Prentice Hall
- Ornstein, A.C. & Hunkins, F.P. (2014). *Eğitim programı temeller, ilkeler ve sorunlar* (Çev.A. Arı). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Saylor, J., Alexander M., William and Arthur, L. (1981). *Curriculum planning for better teaching and learning*. Rinehart and Winston: Holt
- Shor, I. (2012). *Empowering education: Critical teaching for social change*. University of Chicago Press.
- Selvi, K., Uysal, D., Polat, M., Sönmez, T., Köse, C., Yetim, N. (2015). *SUBS-KY eğitim programları tasarım modeli*. 3.Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi, Adana.
- Sezgin, İ. (1994). *Mesleki ve teknik eğitimde program geliştirme*. Ankara: Gazi Büro Kitapevi
- Tyler, R, W. (1949). *Basic principles of curriculum research and development*. London: The University of Chicago Press.

- Urevbu, O. (1991). *Curriculum studies*. Singapur: Logman Singapore Publishers Ltd. Press
- Varış, F. (1994). *Program Geliştirme*. Beşinci Baskı, Ankara, Alkım yay.
- Yıldırım, A. , Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Wulf, K &, Schave, B. (1984). *Curriculum Design: A Handbook for Educators*. Scott, Foresman,